

Dr. Janez Dular:

»ZA SLOVENŠČINO MORAMO POSKRIBETI SAMI!«

Pripravila: Anja Leskovar

Strokovnjak za jezikovne žanre in znani slavist je dolgo služboval kot profesor na Filozofski fakulteti v Ljubljani. V letih 1996 in 1997 je bil minister za kulturo, danes pa je vodja Sektorja za slovenski jezik Ministrstva za kulturo. Vprašali smo ga, kakšno je njegovo mnenje o slovenščini in kakšno prihodnost ji napoveduje.

Statistika pravi, da slovenski jezik spada med pet odstotkov svetovnih jezikov z več kot enim milijonom govorcev. Se nam zato zanjo ni treba bati?

Vsaj srednjeročno se nam ni treba ravno »bati«, da bi izumrla, treba pa je skrbeti za njeno polno življenje na vseh področjih javnega sporazumevanja (tudi v znanosti, poslovnem življenju, računalništvu idr.), da ne bo zrinjena v zasebniški in folklorni rezervat. Pri tem se lahko zgledujemo pri demografsko neprimerno močnejših narodih, npr. pri Francozih.

Izgube katerih prvin slovenskega jezika bi se bilo treba najbolj »bati«? Je to morda dvojina?

Glagol »bati se« je v tem primeru preveč dramatičen. Jezik živi kot celota (kot sistem) ter kljub postopnim spremembam posameznih sestavin ohranja svojo identiteto. Današnja slovenščina je precej drugačna od Trubarjeve, pa je še kar slovenščina. Nekateri izrazi v jeziku nastajajo (npr. poimenovanja za nove predmete in pojme: računalnik, grenivka, letalnik, nalepka, kazalnik) ali si jih izposojamo iz drugih jezikov (npr. saksofon, cunami, šengen). Drugi se opuščajo (koliko mlajših Slovencev še ve, kaj je npr. škopa, onuča, ujec?). Besede in slovnične lastnosti, ki so za učinkovito sporazumevanje v določeni družbi potrebne, gotovo ne bodo opuščene - in Slovenci za svoje sporazumevanje dvojino očitno potrebujemo: obseg njene rabe se od Trubarja do danes ni bistveno skrčil, do napak prihaja predvsem zaradi neujemanja med narečnimi in knjižno jezikovnimi oblikami.

Kaj pa bi morali po vašem mnenju iz danes govorenega slovenskega jezika izločiti?

Izločiti ne bi bilo treba skoraj ničesar, razen morda nekaj vulgarizmov ter polglasnika v vlogi govornega mašila (eeee, vee šolo), potrebno pa je ozaveščanje o primernosti posameznega izrazila glede na govorni položaj in sporočevalni namen, da npr. ne bi prihajajo do rabe slengizmov v »resnih«

javnih besedilih ali do spakljivega mešanja tonemskega in netonemskega naglaševanja v radijskih oddajah. Zdi se mi tudi, da je marsikatera jezikovna kritika na račun slovenščine zgrešena, ker bi morali govoriti o vsebinski praznoti ali zmedenosti besedila, ne pa o njegovi jezikovni neustreznosti. Jezik pač izdaja govorčevo vsebinsko nepripravljenost.

Zdi se, da po svetu narašča zanimanje za učenje jezikov, ki imajo v primerjavi z velikimi svetovnimi jeziki malo govorcev - tudi za slovenski jezik. Zakaj je tako in kaj nam to dejstvo kaže?

Slovenščina se poučuje na okoli petdesetih tujih univerzah. To je deloma povezano z globalizacijo in tako imenovano mobilnostjo, posebej pa z državno osamosvojitvijo Slovenije in organiziranim prizadevanjem za uveljavljanje njenega uradnega jezika. Marsikateremu tujcu se zdi Slovenija zanimiva ne le za enkratni turistični ogled, temveč tudi za trajnejše gospodarsko ali kulturno sodelovanje, študijsko izpopolnjevanje, poklicno delo (npr. v zdravstvu) idr. Seveda je zanimiva tudi z ožjega jezikoslovnega zornega kota, npr. zaradi dvojine, tonemskega naglaševanja, besednih arhaizmov in velike narečne razčlenjenosti.

Že pred časom je bila v Sloveniji dilema, ali iz jezika in poimenovanj izločiti tujke. Tako bi vsa podjetja dobila slovenska imena.

V Sloveniji ni nihče nikoli zahteval, da bi bilo treba iz jezika izločiti vse tujke ali da bi morala imeti vsa podjetja slovenska imena. Po drugi strani pa nam že navaden sprehod po kakem italijanskem ali avstrijskem mestu pokaže, da je delež tujejezičnih imen podjetij ali lokalov ter sploh delež tujih besed v javnih napisih tam neprimerno manjši kakor npr. v Ljubljani. Ker smo ravno v Trubarjevem letu: pojdite si ogledat javne napise na ljubljanski Trubarjevi cesti od Prešernovega spomenika do nekdanje tovarne Rog. Javni napisi tam niso znamenje slovenske poslovnosti ali svetovljanstva, temveč podedovanih manjvrednostnih občutkov in kramarskega provincializma, hipnotiziranega od angleščine.

Za primere, ko pomen tujke ni popolnoma enak pomenu naše besede, avtorica Geinega članka o jezikih sveta pravi: »Oprosti pomeni iskreno opravičilo, sori takšno bolj mimogrede.« Ali dopuščate možnost, da lahko tujka, pa četudi slengovska, obogati jezik?

Beseda sori sama po sebi ne pomeni prav nič drugega kakor oprosti(te). Oboje je mogoče izreči iskreno ali neiskreno, pozorno ali površno, mimogrede. Ne gre za izbiro posamezne besede, temveč za izbiro jezikovne zvrsti: ali se bomo v določenih okoliščinah držali nevtralnega (knjižno pogovornega) jezika ali se bomo spustili na slengovsko raven. To odločanje je pogosto spontano, podzavestno, včasih pa tudi zavestno (izzivalno, spakljivo, modno), v umetnostnih besedilih (leposlovju) lahko tudi estetsko pretehtano. Da, tudi slengizem lahko pomeni »obogatitev« jezika, seveda če se uporablja v »naravnem« slengovskem okolju; če pa z njim kar počez mahamo v javnosti, povzročamo sporazumevalne motnje in jezikovno inflacijo. To gotovo velja tudi za »sori«.

Veliko ljudi ugotavlja, da je slovenski jezik tu in tam precej »trši« od jezikov območja bivše Jugoslavije. Kaj bi lahko naredili za večjo »priljubljenost« natega jezika? Bi pri tem morali večjo vlogo odigrati že učitelji?

Kaj pomeni izraz »trši jezik«? Če s tem mislimo jasno razčlenjenost, ostro kontrastnost in razmejevanje glasovnih prvin v govornem toku (glasovni sklopi, prilikovanje, položajske različice glasnikov, naglasno mesto idr.), bi lahko rekli, da je hrvaški jezik nekoliko trši od slovenščine (že npr. zato, ker ima hrvaščina samo pet samoglasnikov, so razlike med njimi večje in opaznejše kakor med osmimi v slovenščini). Če pa mislimo na težavnost za učenje, je treba reči, da ima vsak jezikovni sestav svoja lažja in težavnejša mesta; naloga jezikoslovja je, da ta mesta prepozna, naloga didaktike pa, da pripravi ustrezne postopke in gradivo za njihovo obvladovanje (razlage, vaje, privlačne učbenike ipd.). Tudi vloga učiteljev je pri tem nepogrešljiva, vendar nikakor ne samo učiteljev slovenščine, temveč učiteljev vseh predmetov (tudi

učiteljev telovadbe ali tujega jezika). Na ministrstvu za kulturo prav zdaj poteka posebno povabilo raziskovalnim ustanovam za znanstveno študijo o (ne)resničnosti počeznih trditev o nepriljubljenosti slovenščine kot šolskega predmeta.

A morda kljub vsemu do delnega odpora pri mlajši generaciji prihaja tudi zaradi posameznih »nerodnih« slovenskih besed, ki naj bi nadomestile tujke, a se nikoli niso zares »prijele«. Ima v takšnih primerih po vašem mnenju prednost dejanska uporaba besede ali slavistična teorija? Je treba v besedišče namesto tujke za vsako ceno vpeljati slovensko besedo?

Dvomim, ali je res mogoče splošno govoriti o odporu predvsem pri mlajši generaciji. Naj ponovim, da v Sloveniji ni nihče nikoli zahteval, da bi bilo treba iz slovenščine izločiti vse tujke oziroma »za vsako ceno« vpeljati domače besede. To je že tradicionalno le cenen izgovor, da se nekaterim sploh ne bi bilo treba potruditi za spoznavanje in rabo dobrih slovenskih besed, kaj šele, da bi svojo ustvarjalnost usmerili v tvorbo norih (po znanih besedotvornih vzorcih). Med starimi slovenskimi besedami in med novimi tvorbami je seveda tudi marsikatera manj posrečena, vendar to ne bi smel biti izgovor za počezno posmehovanje. Pri poskusih nikoli ne vemo vnaprej, ali se bodo posrečili ali ne, vendar je treba - poskusiti. Ne samo enkrat.

Kakšna prihodnost po vašem mnenju čaka slovenski jezik?

To je odvisno predvsem od Slovencev. Slovenščine nam nihče ne jemlje, noben evropski komisar pa nam je tudi ne bo vsiljeval in skrbel zanjo, če se ne bomo mi sami zavzemali zanjo in je uporabljali na vseh tradicionalnih in novih področjih, ki jih prinaša družbeni, tehnološki in duhovni razvoj ...